

Els dossiers d'El Bou i la Mula

Pessebrisme i educació

**Comunicació presentada al Congrés Internacional de Pessebristes
Pamplona, octubre 2000**

per Enric Benavent i Vallès
i Albert Dresaire i Gaudí

El Bou i la Mula
Col·lectiu d'opinió, recerca
i difusió del pessebre

Pessebrisme com a finalitat o pessebrisme com a mitjà

Moltes associacions de pessebristes organitzen cursos o escola de pessebrisme per a fomentar aquesta activitat entre els joves o no tan joves que s'acosten a l'associació. Una bona mostra d'això és l'escola de pessebrisme de l'Associació de Pessebristes de Pamplona, els excel·lents treballs de la qual hem pogut apreciar aquest mateix matí. Aquesta és una de les vinculacions possibles entre pessebrisme i educació. Formalment diríem que en aquesta activitat el pessebrisme és la finalitat. Aquests cursos o tallers tenen com a intenció principal fomentar el pessebrisme, millorar la qualitat artística dels pessebres.

Avui volem compartir amb vostès altres vinculacions entre pessebrisme i educació que es caracteritzen per tractar el pessebrisme no com a finalitat sinó com a mitjà. Les experiències que comentarem no pretenen principalment fomentar el pessebrisme o fer millors pessebres sinó que es plantegen objectius educatius molt diversos i utilitzen el pessebrisme com a instrument per a la seva consecució.

Creiem interessant fomentar també aquesta vessant de la utilització educativa del pessebrisme. Partim de la idea que el pessebrisme crea un espai ideal de vivència del temps lliure de forma sana i creativa. Les possibilitats de creixement personal que ofereix aquesta activitat la fan ideal per a un tractament educatiu ja sigui en l'àmbit formal com no formal.

La reflexió que presentem recull l'experiència d'alguns educadors i educadores que han utilitzat el pessebrisme com a recurs didàctic. En concret:

- El pessebrisme com a assignatura de secundària obligatòria.
- El pessebrisme com a teràpia.
- El pessebre com a estimulador del record.
- Una escola vinculada a les associacions locals.
- El pessebre mediterrani: un treball sobre la interculturalitat.

Agraïm la seva col·laboració al compartir les seves experiències a: Elisabet Garriga, Josep M. Font, Quico Mañós, Maribel Pérez i Xavier Llorens.

El pessebrisme com a assignatura de secundària obligatòria

Ubicació. Escola El Cim (Vilanova i la Geltrú - Barcelona).

Destinataris. Alumnes de primer cicle d'ESO (12-14 anys).

Objectiu. Oferir una assignatura atractiva de caràcter pràctic i que permeti treballar continguts de diferents àrees de coneixement.

Presentació. Apareix a la llista de crèdits variables (assignatures optatives trimestrals de 35 hores) per al primer trimestre un crèdit amb el títol *Construcció de diorames de pessebre*. Es tracta d'un crèdit interdisciplinari entre les àrees de Religió, Socials, Tecnologia i Visual i plàstica.

Continguts

- Procedimentals: interpretació de relats de l'Evangelí, ubicació geogràfica i històrica, manipulació d'eines, manipulació d'escaiola, barreja de colors, construcció d'un circuit elèctric.
- Conceptuals: la societat jueva, la infantesa de Jesús, els relats de la infantesa de Jesús, història del pessebrisme, la perspectiva, el volum, la composició.
- Actitudinals: presa de decisions (el consens), treball en equip, gust pel treball ben acabat, responsabilitat.

Metodologia. Es divideix el grup en equips de 3 persones. Cada equip haurà de decidir quina escena representarà, ambientar-se en el relat corresponent, buscar altres representacions pictòriques o escultòriques del relat, disseny i construcció del diorama.

Activitats conjuntes. El crèdit comença amb unes sessions conjuntes en què, a més de formar el grup, es treballen aspectes conceptuals sobre els evangelis, la societat jueva, la història del pessebrisme, la tècnica del diorama...

Visites durant el trimestre

- L'associació de pessebristes local, que està en plena construcció dels seus diorames
- Una col·lecció particular de figures de pessebre
- La Fira de Santa Llúcia de Barcelona.

Criteris per a l'avaluació. La part conceptual de l'àrea de religió s'ha avaluat mitjançant uns exercicis de classe i un examen. La resta de continguts conceptuals i procedimentals han estat avaluats amb el treball de construcció d'un diorama. Cada grup elaborava el seu projecte que es valorava i millorava dialogant amb el professor i amb els altres grups. L'avaluació de les actituds s'ha portat a terme a partir del treball en grup, intervenint en la resolució de conflictes. S'ha elaborat prèviament un full d'observació per a cada equip en el qual s'ha recollit l'evolució individual de cada alumne i la del grup.

Avaluació de l'activitat per part dels alumnes. En general hi ha hagut satisfacció per tot el que s'ha après, però sobretot pel bon clima que s'ha creat. Algun grup ha hagut d'afrontar conflictes causats per la diferent implicació dels seus membres. Molts s'han sorprès d'haver sabut utilitzar eines que no havien tocat mai. Per l'escola corre el rumor que aquest crèdit no s'ofereix durant el segon trimestre i alguns han protestat, la qual cosa és indicadora de la bona acceptació i del bon resultat que ha tingut. Els dos diorames que han quedat millor s'exposen durant les festes a l'exposició de pessebres de l'associació local.

El pessebre com a instrument per l'estimulació del record

Ubicació. Residència geriàtrica a Mataró (Barcelona).

Destinataris. Unitat de persones grans amb demències lleus.

Objectius

- Orientar la persona en el temps.
- Socialitzar la persona mitjançant un grup de conversa treballant la memòria emocional.
- Estimular la memòria i els sentiments.

Presentació. L'experiència que es va realitzar pretenia treballar la reminiscència, és a dir, la capacitat de recordar a partir d'objectes que ajuden a disparar el record. Es treballa la memòria personal i la memòria emocional a partir de les figures del pessebre i amb la tècnica del grup de conversa (tècnica que permet treballar altres aspectes com ara el llenguatge i la socialització).

Continguts: El Naixement i l'hivern; l'estimulació de l'àrea emocional i de la memòria.

Metodologia. S'utilitza la cançó popular catalana *Les figures del pessebre* (Joan Llongueras) per ambientar la introducció a l'activitat. S'estableix una conversació sobre els records que cada un d'ells té del pessebre: com el feien, records personals, tradicions locals... A l'acabar es posen damunt de la taula totes les figures del pessebre. Cada un dels participants haurà d'escollir una de les figures (excepte les de la Sagrada Família) i explicar per què l'ha escollit. (Un avi va agafar el bou, va explicar que tota la seva vida l'havia passat entre animals al camp i va recordar quan encara es llaurava amb bous; una àvia va escollir el pescador mentre recordava que el seu difunt espòs era molt afeccionat a la pesca...). L'endemà es presenta un llibret en què es recullen les explicacions que cada un ha donat sobre la figura elegida. A continuació, amb la col·laboració d'un membre de l'associació de pessebristes local, es construeix el pessebre de la planta.

El pessebre com a teràpia

Ubicació. Centre de desintoxicació de persones amb toxicomanies prop de Manresa (Barcelona).

Destinataris. Joves que estan en procés de desintoxicar-se de l'addicció a les drogues.

Objectius

- Oferir un espai de treball en grup que afavoreixi la relació entre els joves.
- Estimular la capacitat creativa, la imaginació, l'originalitat.
- Treballar les habilitats socials bàsiques del treball en equip: consens, diàleg, cooperació.
- Fer-se present en les activitats culturals de la ciutat.

Presentació. Fa alguns anys sorgeix la proposta de presentar-se al concurs de pessebres del poble. La proposta sembla d'entrada una mica llunyana a la vida quotidiana del centre. Es presenta la idea com un projecte col·lectiu en el qual tots podran intervenir i en el qual tots tenen la possibilitat de participar. Comença el projecte animant els participants a que presentin la seva proposta: que imaginin, sense cap limitació, com seria el seu pessebre ideal. A partir d'aquí comença el diàleg, el consens...

Continguts. Construcció d'un pessebre de sobretaula de 15 m² en què es treballa amb tècniques populars de suro, molsa i elements naturals, així com tècniques del pessebre artístic per a la construcció d'edificis, vegetació, etc.

Avaluació. L'experiència resulta altament positiva tant en l'opinió dels educadors i educadores com dels joves usuaris del centre. El primer any, en què l'experiència va començar amb un cert escepticisme, va resultar molt gratificant ja que es va obtenir el primer premi del concurs i això es va veure com un reconeixement social al treball i a les persones del Centre. Això ha estat l'estímul i el repte dels anys posteriors.

Han valorat molt positivament el treball en equip, la capacitat de crear a partir de materials molt senzills, la necessitat fer servir l'enginy per resoldre els diferents problemes que es presenten. Durant uns mesos els joves han centrat la seva atenció en un projecte col·lectiu, descentrant-se d'ells mateixos. Aquesta experiència els ha animat a iniciar nous projectes de treball en equip, els ha ajudat a recuperar la confiança en ells mateixos.

Una escola vinculada a les associacions locals

Ubicació. Escola Sant Esteve. Castellar del Vallès (Barcelona).

Destinataris. Alumnes de 3r. i 4t. d'Educació Primària.

Objectiu. Vincular l'escola al grup pessebrista local.

Presentació. L'Associació de Mares i Pares d'Alumnes de l'escola es posa en contacte amb el grup per oferir en horari extraescolar de tarda un taller de pessebrisme. Així mateix ho han fet amb les altres associacions culturals del poble.

Metodologia. Es constitueix un grup de 10 alumnes que prèvia inscripció han escollit aquesta activitat extraescolar. La monitora, una jove pessebrista del grup, condueix les sessions del primer trimestre amb l'objectiu de construir el pessebre de l'entrada de l'escola. Durant els trimestres restants aprendran tècniques de modelatge amb argila i de construcció amb escaiola.

Continguts. Observació d'elements naturals. Construcció d'un paisatge rural: arbres, vegetació, muntanyes, riu... Criteris de composició.

Avaluació. Els integrants del grup han valorat molt positivament la seva experiència. Tots volen aplicar les tècniques apreses en el pessebre de casa seva. Alguns demanen emportar-se els elements que han construït. Alguns han demanat començar a participar en el grup de pessebristes local, sense cap dubte després d'haver vist en l'exposició de diorames el pessebre que ells van construir per a l'escola.

Un pessebre mediterrani: un treball sobre la interculturalitat

Ubicació. Escola Municipal Casas. Barcelona.

Destinataris. Comunitat educativa (alumnes, mestres, pares i personal no docent) d'una escola d'educació infantil i primària (barri obrer de classe mitja).

Objectius

- Crear i estructurar un treball en equip on puguin intervenir alumnes dels diferents cursos.
- Estudiar la diversitat cultural i els elements d'unió dels pobles mediterranis (tipus de cases, colors, treballs propis de zona de costa, història comuna...).
- Treballar els conceptes de mestissatge, interculturalitat i espai social comú entre diferents pobles de la riba mediterrània.
- Estimular la capacitat creativa i social dels alumnes.
- Vincular al treball de decoració del vestíbul activitats escolars des de diferents àrees i matèries: plàstica, ciències socials, música i llenguatge.
- Facilitar la col·laboració d'algun pare i del personal no docent en aspectes tècnics i formals del muntatge i execució del pessebre.
- Organitzar activitats relacionades amb les festes de Nadal al voltant del pessebre, cantar nades, cartells de publicitat realitzats per alumnes de cicle inicial de primària, etc.

Presentació. Amb la intenció de realitzar la decoració nadalenca del vestíbul de l'entrada del centre escolar i donada la diversitat social del barri, i les característiques de la ciutat de Barcelona com a port del Mediterrani, capital intercultural i centre d'acollida de nous ciutadans procedents sobretot de la riba sud del nostre mar, des de l'àrea de ciències socials es va proposar crear un pessebre mediterrani, que fos un reflex visual de la unió de pobles i cultures que aquest mar ha fet i facilitat des de sempre, amb un treball d'interacció entre les àrees de música, llenguatge i plàstica.

Així doncs es va facilitar un espai de consulta i recerca de documentació visual de les característiques de l'arquitectura costanera, del paisatge i la vegetació de diferents pobles mediterranis: illa de Creta, illa de Sicília, illa de Mallorca, costa de Tunis, costa del Cap de Gata i Costa Brava.

Es van observar elements característics i comuns dels treballs en el món de la pesca, es van situar diferents períodes històrics de relació entre aquests pobles, es van realitzar audicions de músiques i cançons típiques d'aquests països de la riba mediterrània.

Es va estructurar un treball de taller per nivells educatius i es van construir els elements arquitectònics, figures, cases, complements i vegetació.

Centrant tot el procés en la idea d'un poble de costa amb platja i horts, en un típic paisatge de costa alta, amb un port natural, elements d'arquitectura defensiva, cases i refugis per a barques, coves habitades i molins de vent, amb zones de cultiu i pastoreig en els diferents bancals.

Per a la seva instal·lació es va demanar la col·laboració d'algun pare, com assessor en el camp de fusteria i electricitat.

Metodologia. Es va organitzar el treball de manera interdisciplinària i, a partir de les aportacions i interessos dels alumnes, es van construir els elements del pessebre després d'un acord sobre què feia cada grup.

Es va treballar al taller de plàstica a partir de:

- ⇒ Cases i edificacions amb material d'argila, policromada a la tempera un cop seca. Tècnica de planxa i barbutina. Grup d'alumnes de 6è. curs de primària.
- ⇒ Figures de pessebre i personatges evangèlics amb material de plastilina. Tècnica de figures articulables amb eix. Previ estudi/dibuix del vestuari, estil mixt entre diferents cultures i amb personatges de diferents ètnies i color de pell. Alumnes de 5è. curs de primària.
- ⇒ Animals, hortalisses i elements de llaurar. Tècnica modelatge de volums figuratius segons models fotogràfics. Alumnes de 3er. curs de primària.
- ⇒ Instal·lació d'estructures, disseny de suports i il·luminació amb diferents materials adequats segons les necessitats (taules, caixes, cortines, teles, material elèctric, etc.). Alumnes de 4t. curs de primària, amb l'assessorament tècnic d'alguns pares col·laboradors.
- ⇒ Ornaments i garlandes pels passadissos i pel propi vestíbul amb materials de paper xarol, llanes i cartolines. Diferents tècniques. Alumnes de 1r. i 2n. de primària.
- ⇒ La coordinació del muntatge la va realitzar una comissió mixta, on hi havia alumnes delegats de 5è., 6è., el professor de plàstica i la conserge del centre escolar.
- ⇒ La col·locació de figures, animals i cases va ser coordinada per aquesta comissió, amb la participació dels autors de cada element.
- ⇒ Per a la inauguració del pessebre es va organitzar una cantada de nadal·les a càrrec d'alumnes del cicle inicial coordinada per la professora de música.
- ⇒ Es va organitzar un horari de visita per pares i familiars, dins de l'espai extraescolar.
- ⇒ Es va redactar una carta de presentació per als pares, on s'explicava el sentit del pessebre. Alumnes de 4t. curs de primària, coordinats per la tutora del curs.

Avaluació. Es va fer una valoració de cada procés de treball, dels diferents tallers i de l'organització.

Hi va haver una avaluació dels professors implicats, una altra des del claustre de professors i una en les diferents assemblees d'alumnes de cada classe (cicles mitjà i superior).

A més, vist el gratificant resultat i la sensació positiva per part de tots els membres de la comunitat escolar davant aquest pessebre "de tots i per a tots", la valoració és molt bona tant des del punt de vista plàstic-decoratiu com del social, així com del missatge que portava implícit tot el muntatge.

Conclusions

1. Amb el pessebrisme ens trobem davant d'una activitat molt completa amb grans possibilitats educatives que a més enllaça amb una de les tradicions populars més arrelades a la nostra cultura.
2. Hem pogut observar que en totes aquestes experiències els objectius educatius són molt diversos, la qual cosa destaca la versatilitat que una activitat com el pessebrisme pot tenir en l'àmbit educatiu.
3. La construcció col·lectiva d'un pessebre crea un espai de relacions educatives gens menyspreables per treballar alguns valors i actituds com el sentit d'equip, la gratuïtat, l'austeritat, l'observació o el gust pel treball ben acabat.
4. Moltes de les experiències educatives que estem incentivant o recollint són dinamitzades per educadors o educadores que no són pessebristes, en el sentit més restringit del terme. Això ens porta a la necessitat de pensar i difondre aquelles tècniques del pessebrisme que són senzilles, ràpides i fàcils de fer.
5. Una de les metes de les associacions podria ser la de difondre el pessebrisme com a procediment de treball de valors educatius. Aquest és un dels projectes en els que estem treballant des del col·lectiu **El Bou i la Mula**, incentivant iniciatives, recollint experiències que ja es realitzen i formant educadors. Recentment hem participat a les II Jornades d'Educació i Valors, hem proposat un curs a l'Escola Universitària de formació del professorat de la Universitat Ramon Llull i un altre a la Fundació Pere Tarrés, dedicada a la formació d'educadors socials i monitors de temps lliure.

Els dossiers d'El Bou i la Mula

Dossier 3

juny 2001